

«Я-КОНЦЕПЦІЯ» ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН**Глуценко Микита Олексійович,**

аспірант факультету психології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0000-0002-1235-109X>

У статті представлено теоретичний аналіз поняття «Я-концепції» особистості як психологічного феномену. Зазначено, що «Я-концепція» виступає базовим феноменом функціонування, організації життєдіяльності та прояву суб'єктності особистості. Метою дослідження виступає проаналізувати підходи до визначення поняття та структури феномену «Я-концепції» особистості, диференціювати терміни «Я», «Я-концепція», «Я-система», «Я-образ», «ідентичність особистості» та вказати на їх відмінність, співвідношення або тотожність.

Отримані результати теоретичного дискурсу свідчать, що «Я-концепція» трактується як система уявлень людини про себе, про власні соціально-демографічні характеристики, когнітивні здібності, поведінкові прояви, психологічні властивості. Феномен «Я-концепції» виступає підструктурою особистості, яка інтегрує в собі широкий спектр «Я-образів», що визначає функціонування особистості в цілому. Визначено, що «Я-концепція» виникає у наслідок соціальної взаємодії та формує переконання індивіда про себе на основі власних та оцінок навколишніх. Зазначено, що деструктивні впливи на «Я» структуру особистості, можуть порушувати сприйняття себе, самооцінку, провокувати виникнення невротичних, депресивних станів, погіршувати якість життя та функціонування особистості. Позитивний образ себе, підтримка доброзичливих стосунків із членами соціального оточення, автономія людини як суб'єкта життєдіяльності, усвідомленням власної особистості та прагненням до самовдосконалення забезпечує якість психологічного благополуччя особистості.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні та концептуалізації основних психологічних складових прояву особистості, яка пережила травматичний досвід сексуальної експлуатації в дитинстві. Практичною значущістю дослідження виступає подальша розробка стратегій психологічної допомоги для збереження психічного здоров'я та благополуччя особистості з травмою інцесту.

Ключові слова: самоставлення, самосвідомість, «Я-концепція», самооцінка, самоактуалізація.

Hlushchenko Mykyta. The Self-concept of personality as psychological phenomenon

The article presents a theoretical analysis of the concept of "self-concept" of a personality as a psychological phenomenon. It is noted that the "self-concept" is a basic phenomenon of functioning, organization of life and personal subjectivity. The purpose of the study is to analyze the approaches to defining the concept and structure of the phenomenon of the "self-concept" of a personality, to differentiate the terms "I", "self-concept", "self-system", "self-image", "personality identity" and to point out their difference, correlation or identity.

The results of the theoretical discourse show that the "self-concept" is interpreted as a system of human ideas about oneself, one's own socio-demographic characteristics, cognitive abilities, behavioral manifestations, and psychological properties. The phenomenon of the "self-concept" is a substructure of the personality that integrates a wide range of "self-images" that determines the functioning of the personality as a whole. It is determined that the "self-concept" arises as a result of social interaction and forms the individual's beliefs about himself on the basis of his own and others' assessments. It is stated that destructive influences on the "I" structure of a personality can disrupt self-perception, self-esteem, provoke the emergence of neurotic, depressive states, and impair the quality of life and functioning of a personality. A positive self-image, maintaining friendly relations with members of the social environment, autonomy of a person as a subject of life, awareness of one's own personality and the desire for self-improvement ensure the quality of psychological well-being of an individual.

We see the perspective of the study in the further research and conceptualization of the main psychological components of the manifestation of a person who has experienced traumatic experience of sexual abuse in childhood. The practical significance of the study is the further development of psychological assistance strategies to preserve the mental health and well-being of a person with incest trauma.

Key words: self-image, self-consciousness, self-concept, self-esteem, self-actualization.

Постановка проблеми. У психології для того, щоб зрозуміти особливості функціонування людини, стратегію життя, адаптацію до життєвих викликів, значна роль приділяється її усвідомленню самої себе і світу, який оточує. Феномен «Я-концепції» особистості виступає головною системою самоставлення, самосприйняття та ефективності особистості у вирішенні різноманітних життєвих ситуацій. Натомість, у наукових джерелах часто зустрічаються різносторонні погляди щодо вивчення проблеми «Я-концепції», що залишає враження невизначеності та суперечливості.

Проблематичним видається також широта термінології базового феномену «Я», що виражений поняттями «самосвідомість», «самоставлення», «Его», «Я-система», «Я-концепція», «Я-образ», «ідентичність особистості» тощо. Це актуалізує потребу детального дослідження «Я-концепції» як психологічного феномену, за для окреслення його чіткого місця у структурі особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний курс психологічних розвідок репрезентує поняття «Я-концепції» як систему уявлень людини про себе, власні когнітивні здібності, поведінкові прояви, психологічні властивості тощо (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс). Е. Еріксон, Ч. Кулі, Дж. Мід, зазначають, що така система уявлень виникає внаслідок соціальної взаємодії, де на основі оцінок навколишніх та самооцінки формується переконання індивіда про себе. Динаміку розвитку усвідомлення та самоставлення до власних фізичних, інтелектуальних, психологічних та інших властивостей описали К. Горні, Е. Еріксон, З. Фройд та інші. У сучасних дослідженнях Я. Гошовського, О. Гуменюк, Н. Знанецької, У. Кіреєвої, Г. Католик, В. Пушкар, К. Ушакової та інших «Я-концепція» розглядається як цілісна когнітивно-емоційна система поглядів щодо розуміння себе, суб'єктивного ставлення до власної персони та світу.

Мета дослідження. У нашому теоретичному дискурсі ми поставили за мету проаналізувати підходи до визначення поняття та структури феномену «Я-концепції» особистості. Розглянути різноманітність термінів «Я», «Я-концепція»,

«Я-система» «Я-образ», «ідентичність особистості» та вказати на їх відмінність, співвідношення або тотожність.

Результати дослідження. Звертаючись до перших витоків феномену «Я-концепції» особистості, встановлено, що фундатором поняття структури «Я», виступив американський психолог та філософ кінця ХІХ ст. У. Джемс. Вчений висунув ідею, що людина здатна пізнавати, визначати, розуміти саму себе окремо від середовища, в якому вона перебуває. Результатом виділення самої себе як окремого суб'єкта, дає людині можливість відчувати та аналізувати власні фізичні та психічні стани, дії, процеси, ототожнювати себе відносно минулого, сьогодення та майбутнього. Таку систему поглядів про себе, У. Джемс називає феноменом «Я-концепції». Згідно поглядам науковця структура «Я» є інтегральною особистісною характеристикою та включає 4 основні сфери саморозуміння: фізичне «Я», соціальне «Я», матеріальне «Я», духовне «Я». Описані вище положення здійснили революцію сприйняття внутрішнього світу людини та дало поштовх до більш поглибленого вивчення саморозуміння особистості [1].

Аналізуючи погляди У. Джемса, D. Leary зазначає базову ідею особистісного «Я», що проявляється у двох видах: 1) як усвідомлення себе; 2) ставлення до себе як до об'єкту самопізнання. Виходячи з цього, феномен «Я» є цілісною субструктурою особистості, яка виражається тим, як людина розуміє, усвідомлює, оцінює та відчуває себе [2].

Значний внесок у подальші дослідження феномену «Я-концепції» здійснили послідовники У. Джемса, такі вчені як Ч. Кулі та Дж. Мід. Науковці акцентували увагу на тому, що становлення «Я» особистості визначається особливостями соціальної взаємодії між людьми. Так, Дж. Мід вважає, що «Я» особистості формується на основі соціального досвіду завдяки комунікації та соціальним контактам людини з іншими. Тобто, особливості самосприйняття та поведінка індивіда залежать від сприйняття реакцій інших щодо власної персони. Пізніше Ч. Кулі запропонував теорію дзеркального «Я», згідно якої компонентами «Я» виступають: 1) сприйняття

себе «Як мене бачать інші»; 2) усвідомлення «Яким я бачу себе» [3]. Відповідно, зміст дзеркального «Я» складає уявлення людини щодо думок про неї з боку інших та визначає її вектор самосвідомості, ціннісних орієнтацій [4].

Продовжуючи вчення Дж. Міда та Ч. Кулі, представник гуманістичної психології К. Роджерс визначає, що внутрішня структура «Я» функціонує під впливом оточення та досвіду взаємодії з ним. Згідно позиції вченого, феномен «Я» та «Я-концепція», є різними поняттями. У свою чергу, «Я» позначає усвідомлення себе в результаті переживання власного досвіду з оточенням, а «Я-концепція» є стійким утворенням, на яке впливають соціальні норми і реакції інших людей щодо поведінки особистості.

Особливу увагу К. Роджерс приділяв стосункам особистості зі значущими дорослими, особливо з батьками. К. Роджерс наголошував на тому, що безумовна або обумовлена позитивна увага значущих людей до особистості визначає її розвиток та особливості формування. Повноцінно функціонуюча особистість базується на безумовно позитивному ставленні, прийнятті, повазі дитини дорослими. У такому випадку «Я-концепція», відповідає усім природнім можливостям і дозволяє сформувати ефективні навички адаптації до життєвого середовища, гнучко реагувати на труднощі, почувати себе впевнено, вільно реалізовувати особистісний потенціал. Згідно теорії К. Роджерса у випадку, коли дитина отримує позитивну увагу виключно за умов виконання виключно вимог значущого дорослого, формується непристосований тип особистості. Функціонування «Я-концепції» дитини в таких умовах обтяжується захисним механізмом, ускладнюється сприйняття себе, своїх цінностей тощо.

Спираючись на погляди К. Роджерса, «Я-концепція» є динамічною системою, що формується упродовж усього життя у стосунках з собою та іншими. Вона проявляється не лише у сприйнятті себе реального, на даний момент часу, але і в уявленні свого бажаного майбутнього образу. Таким чином «Я-концепція» проявляється у категоріях «Я-реального» та «Я-ідеального». Реальне «Я» виступає як

настанови, пов'язані з самосприйняттям та самореалізацією власних особистісних властивостей людини. Ідеальне «Я» пов'язане з уявленнями особистості про індивідуальну психологічно-соціальну перспективу [5].

Значний внесок у розвиток теорії «Я-концепції» особистості та її характеристик привніс Р. Бернс. Науковець розглядав концепцію «Я», як сукупність настанов спрямованих на себе. Головними елементами установок щодо власної особистості вчений називає: когнітивні складові (образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості тощо); емоційно-оцінкові складові (емоційне ставлення до переконань про себе, виражене самоповагою, самооцінкою, судженнями про власну цінність); поведінкові складові (поведінкові реакції, установки, у взаємодії з іншими як результат комбінації когнітивних та емоційно-оціночних суджень). Ідеї Р. Бернса указують на те, що концепція «Я» може бути різною за афективністю, оскільки властивості «Я-образу» мають різну емоційну інтенсивність. Провідним процесом, закладеним у «Я-концепцію», Р. Бернс вбачав узгодження внутрішнього світу особистості, яка інтерпретує досвід та виробляє власне очікування від оточення. Вчений виділив, що «Я-концепція» виконує функцію захисту від складних почуттів, що можуть викликати емоційне напруження, стрес, дискомфорт з зв'язку з різними життєвими викликами [6].

Розвиваючи погляди гуманістичної психології А. Маслоу порушує питання співвідношення «Я-концепції» особистості із феноменом самоактуалізації. Згідно теорії А. Маслоу, головною умовою повноцінного розвитку особистості є здатність людини вільно реагувати та проживати життєві ситуації, більше прислухатися до власних поглядів, ніж до думки інших. Вчений вказує, що самоактуалізація є однією із структурних компонентів «Я-концепції», що впливає на процеси становлення та розвитку особистості. Самоактуалізація визначається вільним, безперешкодним прагненням особистості бути тим, ким вона хоче бути, реалізовувати власний особистісний потенціал та самовдосконалюватись. Відповідно, А. Маслоу стверджує, що особливості життєдіяльності людини

визначаються можливостями самоактуалізуватися. Він підкреслює, що кожен здатний досягти успіху у пізнанні себе та розвивати власне самоставлення.

Хочемо зазначити, що значна увага феномену «Я» та «Я-концепції» була приділена класиками психоаналітичної школи А. Адлер, К. Горні, Е. Еріксон, Е. Фромм, З. Фройд, К. Юнг та інші, де виділено, що «Я-концепція» особистості є динамічною системою, яка еволюціонує з часом. Усвідомлення людиною ставлення до власних фізичних, інтелектуальних, психологічних та інших властивостей визначає «Я-концепцію» особистості. Розглянемо детальніше психоаналітичні підходи вивчення феномену «Я-концепції».

У психоаналітичній теорії З. Фрейда, поняття «Я» виступає структурною одиницею особистості. Згідно поглядів психоаналітика психічна структура «Я» є цілісною та проявляється трьома основними компонентами: «Ід» (Воно), «Его» (Я) і «Супер Его» (Над-Я). Резервуаром несвідомих потягів, мотивів, інстинктів, бажань людини, виступає структура «Ід», яка керується принципом задоволення. Завдання «Его» полягає у прийнятті рішень та спрямуванні діяльності особистості на задоволення бажань та потягів «Ід». У свою чергу, «Супер Его» втілює морально-етичні принципи і правила, що створює систему дозволеного та забороненого. Відповідно цьому, З. Фройд вважав, що боротьба між цими психічними структурами є джерелом розвитку «Я» особистості [7].

Звертаючись до вивчення структури «Его» (Я) у психоаналітичній теорії Е. Еріксона, хочемо відмітити, що поняття ідентичності є основою функціонування особистості. Психоаналітик стверджував, що структура «Его» (Я) функціонує через принцип ототожнення себе з соціальним середовищем, референтними групами тощо. У зв'язку з цим, усвідомлення особистістю власної ідентичності супроводжується несвідомим прагненням до цілісності, самовизначення, глибшого переживання та розуміння себе. Сформована система ідентичностей допомагає особистості ефективно функціонувати та адаптуватися до зовнішнього світу. На думку Е. Еріксона формування ідентичності

передбачає одразу два процеси – відображення та спостереження. Тобто, з одного боку, індивід сприймає себе у порівнянні з іншими, з другого – оцінює себе з точки зору інших. Вчений зазначає, що розвиток Его-ідентичності спричинений змістовним полем реальної соціальної взаємодії з дорослими у дитинстві [8].

Важливо звертати увагу на роботи К. Горні, яка розкриває проблему ставлення особистості до самої себе. Вчена відзначає, що самоставлення є основою функціонування здорової та гармонійної особистості. Провідну роль у розвитку самоставлення, згідно поглядом психоаналітика, виступає рівень співвідношення образів «Реального Я» та «Ідеального Я». Комбінація означених понять утворюють єдину динамічну систему, концепцію «Я». К. Горні стверджує, що безумовне самосприйняття індивідом самого себе, довіра до світу, почуття самовпевненості, бажання досягати значних життєвих результатів, визначає позитивну «Я-концепцію» особистості. Відповідно порушення цих феноменів спричинює виникнення негативної «Я-концепції». К. Горні наголошує, що велика розбіжність між «Реальним Я» та «Ідеальним Я» викликає відчуття розчарування у можливості досягнути ідеалу, що часто призводить до невротичних чи депресивних станів. Підтримуючи колег, К. Горні розділяє погляди, що механізми формування та розвитку самосприйняття особистості залежать від засвоєння дитячого досвіду та особливостей батьківсько-дитячих взаємостосунків [9].

Становлення позитивної «Я-концепції» особистості неможливе без соціальних взаємостосунків. Згідно поглядів Б. Якель самореалізація та ідентичність особистості є одними з основних факторів становлення особистості. Відповідно цьому, позитивні процеси утворення структур особистості відбувається виключно у зв'язках із суспільством [10].

Звертаючись до підходів вивчення «Я-концепції» сучасних науковців Я. Гошовського, О. Гуменюк, Н. Знанецької, У. Кіреєвої, Г. Католик, К. Ушакової та інших, хочемо відзначити, що феномен «Я-концепції» розглядають як цілісну когнітивно-емоційну систему уявлень людини про власну особистість та суб'єктивної оцінки себе і світу.

Так, у своїх дослідженнях О. Гуменюк пише, що «Я-концепція» виникає внаслідок боротьби за виживання особистості, як проти зовнішнього світу, так і проти інстинктивних несвідомих потреб. У зв'язку з цим виникає різноманітна система образів «Я» особистості. Вчена зазначає, що основним процесом цього виступає намагання внутрішнього «Я» диференціювати події у внутрішньому (психічному) та зовнішньому (реальному) світі [11].

Описуючи поняття «Я-концепції» К. Ушакова трактує його як складне психологічне явище, виражене соціальною установкою, пізнавальним, емоційним, поведінковим ставленням особистості до самої себе. Згідно дослідженням науковиці, «Я-концепція» є відносно стійким утворенням психіки, що підвладне внутрішнім змінам [12].

У наукових дослідженнях Г. Католик стверджує, що структура «Я-концепції» є полікомпонентною та визначається особливостями самоактуалізації та самоздійснення особистості. Згідно проведеному аналізу Г. Католик описує, що самоактуалізована особистість здатна будувати позитивну концепцію «Я», якій властиве відчуття цілісності, здатність спонтанно та креативно реагувати на життєві ситуації. Науковиця зазначає, що адекватне ставлення до життєвих подій, орієнтація власної ідентичності на себе, забезпечує ефективність адаптації особистості до середовища [13].

У дослідженнях С. Подофея формування «Я-концепції» взаємопов'язане із відчуттям суб'єктивності людини. Суб'єктивність особистості розглядається вченим як: 1) можливість вільно формувати адекватні або неадекватні умови життєдіяльності; 2) бути активною, самостійною, самореалізованою, самоусвідомленою персоною. Згідно поглядом С. Подофея, становлення «Я-концепції» особистості відбувається в онтогенезі від народження до етапів дорослості. Основу функціонування феномену забезпечує процес усвідомлення себе як суб'єкта соціальних взаємодій, що бере відповідальність за власні вчинки та поведінку [14].

Відзначимо, що предметом самосприйняття та самооцінки індивіда виступають його тіло, здібності, соціальні стосунки тощо. З досліджень Г. Чайки визначено, що

цілісність, послідовність та динамічність «Я-концепції» здійснюється через інтеграцію фізичного (тілесного) «Я» у психічну сферу особистості. Тілесне «Я» виступає первинним об'єктом самопізнання людини у дитячому віці. Особистість дитини через тіло починає формувати структуру самоставлення на когнітивному, емоційному, мотиваційному та поведінковому рівнях. Уявлення про власну зовнішність, статеву приналежність, функціонування тіла закладає основу самосприйняття на когнітивному рівні. Одночасно на емоційному рівні відбувається самооцінка власної зовнішності, тілесних проявів тощо. Комбінація когнітивного та емоційного компоненту тілесного «Я» формує принципи взаємодії особистості з оточуючим світом, здатність відстоювати власні фізичні кордони та надалі розвивати складнішу систему самосприйняття. Г. Чайка описує, що кожна із цих складових інтегрується у «Я-реальне» (як людина бачить, оцінює своє тілесне «Я»), «Я-ідеальне» (яким би людина хотіла бачити своє тіло і зовнішність) і «Я-дзеркальне» (як на її думку, тіло і зовнішність оцінюють навколишні та як ці уявлення впливають на власну поведінку). Важливим зауваженням науковиці є те, що міра збігу цих показників може свідчити як про гармонійність особистості, високий рівень задоволеності собою, низьку тривожність, так і навпаки, про неадекватність самосвідомості, викривлення самооцінки чи витіснення тривоги [15].

Одним із провідних питань власних теоретичних розвідок У. Кіреєва ставить проблему динамічності чи статичності «Я-образу» особистості, де стверджує, що упродовж життя «Я-образ» та рівні самооцінки залишаються сформованим та усталеним із дитинства та юності. Науковиця наголошує, що структури «Я» ситуативно динамічні, за критичних умов життєдіяльності вони можуть змінюватись під впливом тиску проблемних соціальних обставин, натомість з часом нові утворення набувають усталеного характеру, досягають відповідного узвичаєного рівня самоставлення. Потенціалом самостворення позитивно-гармонійної «Я-концепції» особистості У. Кіреєва розглядає єдність статичних та динамічних характеристик «Я-концепції» у сфері самосвідомості, цілісності когнітив-

них, емоційно-оцінкових, поведінкових, спонтанно-духовних проявів індивіда, відкритість особистості до емоційних переживань, довіри до світу тощо [16].

Базовими особливостями розвитку «Я-образу» індивіда О. Краєвої виступає криза ідентичності як один з переломних моментів становлення «Я-концепції». Провідний симптомокомплекс, що проявляється нестійкістю емоційної сфери особистості, змінами та переглядом ціннісних уявлень, розвитком рефлексії, нестійкою самооцінкою визначають провідні тенденції розвитку та становлення особистості дорослого [17].

У подальшому, О. Фурман доповнює, що мірою дорослішання виступає те, що характерологічні риси набувають більшої стійкості під дією визначальних сил кризи ідентичності. З роз'яснень О. Фурман визначено, що вектор позитивних чи негативних змін залежить від дій визначальних сил на ще несформовану ідентичність особи, що є дуже чутливою до прояву як сплутаної ідентичності особи, так і негативних форм ідентичності [18].

Значна увага дослідників приділена порушенням «Я-концепції» особистості. Поняття «депривований образ Я» введений Я. Гошовським, визначає вплив депривації на особистісну структуру. Згідно вченню Я. Гошовського депривація спричиняє неадекватну специфічну дію свідомості, що негативно впливає на розвиток самосвідомості, породжує відхилення у формуванні самооцінки, шкодить психічному здоров'ю людини. Вчений вважає, що структуру депривованого «образу Я» можна представити у вигляді ієрархізованої системи соціально-психологічних настановлень, де ставлення суб'єкта до себе в найпростіших формах, призводить до сформування в нього глобального самоставлення (Я – суб'єкт мета-образу Я (Ми)). Також Я. Гошовський наголошує, що сформованість «депривованого образу Я» залежить від узгодження та спільного функціонування категоричних відхилень дихотомійності самосприймання, дифузності самоуявлення, негативного самоставлення тощо [19].

«Я-концепція» виступає детермінантою психологічного благополуччя особистості. У дослідженнях О. Знанецької стверджується, що психологічне благополуччя визначається позитивним образом себе,

підтримкою доброзичливих стосунків із членами соціального оточення, автономією людини як суб'єкта життєдіяльності, усвідомленням власної особистості та прагненням до самовдоскональності [5]. Також, у дослідженнях О. Пшеничної, ієрархічна структура «Я-концепції» корелює із позитивними утвореннями у психіці людини, що зумовлює досягнення психологічного благополуччя. Таким чином, «Я-концепція» створює передумови для активної, цілеспрямованої діяльності особистості, де усвідомлення себе, інших, майбутнього гарантує впорядкованість, впевненість та задоволення особистості у житті [20].

Висновки. Отже, узагальнюючи проведений теоретичний екскурс, встановлено що «Я-концепція» виступає базовим феноменом функціонування, організації життєдіяльності та прояву суб'єктності особистості. «Я-концепція» трактується як система уявлень людини про себе, про власні соціально-демографічні характеристики, когнітивні здібності, поведінкові прояви, психологічні властивості. Визначено, що «Я-концепція» виникає у наслідок соціальної взаємодії та формує переконання індивіда про себе на основі власних та оцінок навколишніх. Деструктивні впливи на «Я» структуру особистості, можуть порушувати сприйняття себе, самооцінку, провокувати виникнення невротичних, депресивних станів, погіршувати якість життя та функціонування особистості. Позитивний образ себе, підтримка доброзичливих стосунків із членами соціального оточення, автономія людини як суб'єкта життєдіяльності, усвідомленням власної особистості та прагненням до самовдоскональності забезпечує якість психологічного благополуччя.

Провідними ідеями наших сучасних досліджень полягає у вивченні змісту «Я-концепції» особистості осіб, які мають травму інцесту. Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні та концептуалізації основних психологічних складових прояву особистості, яка пережила травматичний досвід сексуальної експлуатації в дитинстві. Практичною значущістю дослідження виступає подальша розробка стратегій психологічної допомоги для збереження психічного здоров'я та благополуччя осіб з травмою інцесту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Holdstock T. The self concept since James from I and me toward we. Amsterdam : The Free University, 2005. 35 p.
2. Leary D. The Psychological Roots of William James's Thought. *University of richmond psychology faculty publications*. 2022. P. 33–48.
3. Cooley C. H. Human nature and the social order. New York, 1964. 184 p.
4. Mead G. H. Mind, self and Society. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1946. 401 p.
5. Знанецька О. Особливості зв'язку Я-концепції особистості з її психологічним благополуччям: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат психологічних наук. Київ, 2010. 236 с.
6. Burns R. B. The self-concept: Theory, measurement, development and behavior. London and New York: Longman. 1979. 341 p.
7. Фройд З. Я та Воно / ред. Л. Губерський. Київ : Знання, 2009. 152 с.
8. Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton. 1980. 64 p.
9. Horney K. Neurosis and human growth. New York: W. W. Norton. 1950.
10. Jakel B. Bipolar Self: body psychotherapy, spirituality and bonding – searching for identity. *International Journal of Psychotherapy*. 2001. Vol. 6, no. 2. P. 543–561.
11. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції особистості, Тернопіль: Думка. 2004. 310 с.
12. Ушакова К. Ю. Феномен «Я-концепція» особистості : психологічний науковий дискурс. *Наук. вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць*. 2014. В. 7(2). С. 186–193.
13. Католик Г. В. Концепція Я дитячого практичного психолога: монографія. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 312 с.
14. Подофей С. О. Я-концепція людини як потенціал становлення її суб'єктності. *Молодий вчений*. 2017. В. 10(2). С. 79–83.
15. Чайка Г. Я-концепція як структурно-динамічний аспект поняття «Я» в працях українських і зарубіжних дослідників. *Актуальні проблеми психології*. 2016. №11. С. 196–211.
16. Кіреєва У. Теоретичні підходи до психологічного вивчення Я концепції. *Психологія та суспільство*. 2010. № 4. С. 111–119.
17. Краєва О. Криза ідентичності підліткового віку та її роль у становленні зрілої особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*. 2010. В. 7. С. 310–332.
18. Фурман О.Є. Особливості ситуативного та вікового розвитку Я-концепції. *Психологія та суспільство*. 2010. № 1. С. 46–52.
19. Гошовський Я. Самосвідомість і образ Я депривованих підлітків: монографія. Дрогобич: Каменярь, 2003. 170 с.
20. Пшенична О. В. Я-концепція як детермінанта психологічного благополуччя особистості. *Габітус*. 2022. № 14. С.199–204.
21. Coolidge F., Segal D. The Predictive Power of Horney's Psychoanalytic Approach: An Empirical Study. *The American Journal of Psychoanalysis*. 2005. № 64. P. 363–374.
22. Cortina M. Harry Stack Sullivan and Interpersonal Theory: A Flawed Genius. *Psychiatry*. 2020. Vol. 83(1). P. 103–109.

REFERENCES:

1. Holdstock, T. (2005). *The self concept since james from I and me toward we*. Amsterdam: The Free University. [in English].
2. Leary, D. (2022). The psychological roots of william james's thought. *University of Richmond Psychology Faculty Publications.*, 33–48 [in English].
3. Cooley, C.H. (1964). *Human nature and the social order*. New York. [in English].
4. Mead, G.H. (1946). *Mind, self and society*. Chicago: The Univ. of Chicago Press. [in English].
5. Znanetska, O.M. (2010). Osoblyvosti zviazku Ya-kontseptsii osobystosti z yii psykhoholichnym blahopoluchchiam [Specific of the connection between the self-concept of an individual psychological well-being]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Burns, R.B. (1979). *The self-concept: Theory, measurement, development and behavior*. London and New York: Longman [in English].

7. Froid, Z. (2009). *Ya ta Vono [I and It]*. (L.V. Huberskyi, red.). Znannia [in Ukrainian].
8. Erikson, E. (1980). *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton. [in English].
9. Horney, K. (1950). *Neurosis and human growth*. New York: W. W. Norton. [in English].
10. Jakel, B. (2001). Bipolar self: Body psychotherapy, spirituality and bonding – searching for identity. *International Journal of Psychotherapy.*, 6(2), 543–561 [in English].
11. Humeniuk, O.I. (2004). *Psykhohiia Ya-kontseptsii osobystosti [Psychology of self-concept of the personality]*. Ternopil: Dumka [in Ukrainian].
12. Ushakova, K.Yu. (2014). Fenomen «Ya-kontseptsii» osobystosti: psykhologichnyi naukovyi dyskurs [The phenomenon of "Self-concept" of the individual: a psychological scientific discourse]. *Nauk. visnyk Chernivetskoho universytetu. Pedagogika ta psykhohiia : zb. nauk. prats.*, 7(2), 186–193 [in Ukrainian].
13. Katolyk, H.V. (2020). *Kontseptsii Ya dytiachoho praktychnoho psykhologa [The concept of the self of a practical child psychologist]*. Lviv : Halytska Vydavnycha Spilka [in Ukrainian].
14. Podofiei, S.O. (2017). Ya-kontseptsii liudyny yak potentsial stanovlennia yii subiektnosti [Self-concept of man as a potential formation of its subjectivity]. *Young Scientist.* 10(2), 79–83 [in Ukrainian].
15. Chaika, H. (2016). Ya-kontseptsii yak strukturno-dynamichni aspekt poniattia «Ya» v pratsiakh ukrainskykh i zarubizhnykh doslidnykiv. [Self-concept as structural and dynamic aspects of self in works of ukrainian and foreign researchers]. *Aktualni problemy psykhologii.*, 11, 196–211 [in Ukrainian].
16. Kirieieva, U.(2010). Teoretychni pidkhody do psykhologichnoho vyvchennia Ya kontseptsii [Theoretical Approaches to Psychological Studying Self-Conception]. *Psykhohiia ta suspilstvo.*, 4, 111–119 [in Ukrainian].
17. Kraieva, O. (2010). Kryza identychnosti pidlitkovoho viku ta yii rol u stanovlenni zrioli osobystosti [The basis approaches to the problem of creisise identity teenagers]. *Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykhologii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykhologii.*, 7, 310–332 [in Ukrainian].
18. Furman, O.Ie.(2010). Osoblyvosti sytuatyvnoho ta vikovoho rozvytku Ya-kontseptsii [Peculiarities of situational and age-related development of self-concept]. *Psykhohiia ta suspilstvo*, 1, 46–52 [in Ukrainian].
19. Hoshovskyi, Y. (2003). Samosvidomist i obraz Ya deprivovanykh pidlitkiv: [Self-awareness and self-image of deprived teenagers]. Drohobych: Kameniar [in Ukrainian].
20. Pshenychna, O.V. (2022). Ya-kontseptsii yak determinanta psykhologichnoho blahopoluchchia osobystosti [Self-concept as a determinant of psychological well-being: theoretical and methodological aspects]. *Habitus.* 14, 199–204 [in Ukrainian].
21. Coolidge, F., & Segal, D. (2005). The Predictive Power of Horney's Psychoanalytic Approach: An Empirical Study. *The American Journal of Psychoanalysis.*, 64. 363–374 [in English].
22. Cortina, M. (2020). Harry Stack Sullivan and Interpersonal Theory: A Flawed Genius. *Psychiatry.* 83(1), 103–109 [in English].